

Радыё Свабода © 2011 РС | Усе правы захаваныя.

<http://www.svaboda.org/content/article/1047165.html>**Абаронцы роднай мовы**

аўтар Ян Максімяк

Не магу ўжо прыгадаць прозьвішча гэтай сям'і з маіх Ляхоў на Падляшшы, а званіць каму-небудзь у вёску і дапытвацца — лянюся. Як амаль усе прозьвішчы ў Ляхах, яно напэўна канчалася на -ук...

Было

У вёсцы ў 1960-тыя жыло каля трыццаці гаспадароў, а прозьвішчы былі прыкладна такія: *Maksimjuk, Dmitruk, Tichoniuk, Stepaniuk, Pavlucuk, Benedyčuk* і г.д. Сёньня ўжо некаторыя хаты ў вёсцы пустуюць. Пустуе і хата тае сям'і, што мне цяпер прыгадалася. Адзін зь дзядзькоў з тае сям'і даволі рана перабраўся ў Беласток. У 1960-тыя ён прыяжджаў з гораду з сваімі дзядзькамі да бацькоў на час летняга водпуску.

Ягонья дзедзі — добра разрослая дзедзіка і яе маладзейшы брат — гаварылі між сабою па-польску і да нас, тубільцаў *žemervy* (падляскі адпаведнік *падшыванцаў*), таксама „пшэкалі“. Мы, хлопцы шасьці-васьмі гадоў, вучылі на вуліцы нашага гарадзкага аднагодка мове ягоных дзядоў і няраз моцна і бязьлітасна яго білі, калі ён не паказваў пажаданых посьпехаў. Біць ягоную пухляватую трынаццацігадовую сястру мы не асьмеліліся — таму што яна магла добра-такі ўгрэць па мухаедах кожнаму з нас паасобку і ўсім разам. Затое старэйшыя хлопцы, якія дараўноўвалі ёй фізычнай сілай, няраз доўга і да зьнямогі мацалі яе на вечаровых пасядзёнках. Яна чырванела і пішчэла, але на пасядзёнку прыходзіла пастаянна. І кінуць гаварыць па-польску ня кінула. Сёньня мне цынічна думаецца, што якраз таму і ня кінула, бо старэйшых хлопцаў падкручвала яе пальшчызна...

(У сем або васьмі гадоў чалавек ставіцца вельмі неталерантна да сьвету, калі заўважае ў ім нейкую недасканаласьць або нешта нязвычайнае. А што ўжо казаць, калі нехта ня так гаворыць... Наша шасьцігадовая дачка [другі год у часкім дзіцячым садзіку] папраўляе ня толькі маю чэскую мову, якой я вучыўся похапкам у праскіх гаспадах, але і вымаўленьне свае мамы, якая набывала яго год часу — пяць разоў на тыдзень па пяць гадзін штодня — у Карлавым Унівэрсытэце.)

Да ўжо ўпамненай сям'і ў Ляхах на вакацыі ў больш-менш той самы час у 1960-тых наведваўся наш равесьнік з Васькоў. Ваські — вёска з тае самае Нараўскае гміны, што і Ляхі, але — „з-пад лесу“. Там ужо трохі *дзекаюць/цекаюць*. Калі ў нас у Ляхах гавораць *choditi/robići*, дык там — *chodzici/robici*. Але перад *e* ў Васьках ня *дзекаюць/цекаюць*, а гавораць „нармальна“, як і ў Ляхах — *deń, teper*. Вось такі пераходны, ліцьвінска-падляскі моўны варыянт.... Гэты васькоўскі хлопец хутка падладзіўся пад нашу мову, *Standard Podlachian*, і мы яго не чапалі. Але аднойчы ён прадэманстраваў нам, як сварачца ягоныя дзедзі з бабай. У яго несумненна былі нейкія акторскія здольнасьці, таму што мы, чуючы ягонае *дзеканьне/цеканьне* ў аўтэнтычна падслуханай перапалцы дзедзі з бабай, ледзь жыватаў не панадрывалі ад рогату. І потым штодня прымушалі яго дэманстраваць гэтую сцэнку у кустах за вёскай, у месцы, якое называлася Брудок... Калі ён адмаўляўся, адчуваючы, відаць, што нягожа так насміхацца над дзядзікамі, мы яго білі, як пры іншых нагодах і за іншае ягонага сваяка зь Беластоку...

Ёсьць

Але мы не засталіся вось такімі „падляскімі фундаменталістамі“ на ўсё жыццё. Калі перанесліся ў гарады, сталі публічна „пшэкаць“, як і ўсё вакол нас. Мне сёньня няёмка прыгадаваць тыя нешматлікія сустрэчы зь ляхоўскімі равесьнікамі на вуліцы ў Беластоку, калі я загаворваў да іх *па-нашаму*, а яны мне адказвалі па-польску, зьбянтэжана разглядаючыся на бакі і шукаючы зачэпкі, каб як найхутчэй ад мяне адвязацца.

Ды чорт зь ім, з маімі равесьнікамі-аднавяскоўцамі. Вялікіх школаў яны не паканчалі, а ўсяго толькі прафвучылішчы, каб схаліць нейкую працу ў фабрыцы і зачапіцца ў горадзе, стаць такімі, як усе.

Але ў пачатку 1980-тых, калі я стаў арганізоўваць Беларускае аб'яднаньне студэнтаў (БАС) у Варшаве, з падобнай сытуацыяй я сутыкнуўся і сярод сваіх унівэрсытэцкіх знаёмых і землякоў з Падляшша. Яны саромеліся гаварыць публічна па-свойму ў Варшаве... Памятаю, што я і яшчэ некалькі БАС-аўскіх актывістаў, зачэпленыя за жывое такім бракам беларускага духу, прыдумалі жорсткую тактыку — заходзілі ў студэнцкі інтэрнат да кагосьці, пра каго мы ведалі, што ён „наш“, і пачыналі да яго пры паляках гаварыць *па-свойму*. Шмат хто з тых студэнтаў, пэўна, узьненавідзеў мяне за тое колішняе „выкрыцьцё“ перад палякамі. Хаця здараліся і такія, што годна стрывалі такое выпрабаваньне і потым далучыліся да БАС-у.

Невялікая частка колішніх пачынальнікаў БАС-у першай палове 1980-тых паставіла пераакрэсьліць сваю нацыянальную ідэнтычнасьць зь беларускай на ўкраінскую. Гэтая беларуска-ўкраінская мітусьня ў студэнцкім руху трывала некалькі гадоў і перанеслася нават на палітычныя кампаніі на Беласточчыне пасля падзення камунізму ў 1989 г. Але найбольшую шкоду „ўкраінскі закалот“ зрабіў якраз нашай *падляскай мове*. Украінскія студэнцкія актывісты ня сталі дурыць сабе галавы падляскімі гаворкамі, а завучылі ўкраінскі літаратурны стандарт. І хоць ён бліжэйшы па сваіх фанэтычна-марфалогічных параметрах да гэтых гаворак, чым беларуская літаратурная мова, але не настолькі блізкі, каб хоць як-кольвечы затрымаць працэс моўнай асыміляцыі *падляшоў*. А *падляшшы* зь беларускай нацыянальнай сьвядомасьцю былі настолькі напалоханыя гэтай „ўкраінізацыйнай кампаніяй“ на Беласточчыне, што і не заікаліся гадоў дваццаць, каб нешта зрабіць з падляскай мовай. Напрыклад, каб пачаць пісаць на ёй у „Ніве“... Я быў заікнутаў толькі ў 2005-тым...

Будзе?

Перапіс насельніцтва ў Польшчы ў 2002 годзе давёў, што прыблізна 75 працэнтаў перапісаных беларусаў на Беласточчыне — гэта *падляшшы*, якія гавораць *choditi/chodyty*, а не *ходзіці/хадзіці*. Здаецца, ігнараваць гэтага факту ўжо далей немагчыма. Але гэты факт надалей ігнаруецца. Большыня выдавецкіх і культурных намаганьняў, у якіх беластоцкія беларусы ўжываюць толькі беларускую літаратурную мову, робіцца ўпустую. Тыя, што падвучыліся крыху беларускай літаратурнай мовы ў пачатковай школе або ў ліцэі ў Гайнаўцы ці Бельску, магчыма, яшчэ возьмуць у руку кніжку або газету па-беларуску. Але гэта ўсяго дробны працэнт ад тых, што яшчэ ведаюць падляскую гаворку і маглі б яе слухаць у радыё або чытаць на паперы — але ня маюць ніякай магчымасьці дзеля гэтага. Пераважную бальшыню беларусаў Беласточчыны ніякім чынам не бароняць ад асыміляцыі іх тытулярныя абаронцы, што працуюць у беларускамоўных выданьнях і радыёпраграмах у Беластоку.

Я не хачу нікога персанальна абвінавачваць ці папракаць. Сам вінаваты, відаць, найбольш, бо як журналіст і перакладчык даклаў кучу намаганьняў, каб падтрымаць літаратурны варыянт беларускай мовы на Беласточчыне, нічога ня робячы для свае хатняе — *роднае* — мовы... Але ўжо некалькіх гадоў, як ува мне нешта „перамянілася“ — не пакідаючы перакладаў на беларускую ды зь беларускай на польскую, я стаў патрохі „раскалупваць“ падляскую і нарошчваць „корпус тэкстаў“ на ёй. Першыя спробы ў гэтым накірунку на наступным тыдні зьявіцца ў сьцеўе ў выглядзе асобнага падляскага сайту. Я ня маю вялікіх ілюзій наконт падляскай мовы і ня думаю, што польскія беларусы стануць ёй карыстацца ў публічным жыцці. Ужо 40 гадоў таму яны карысталіся ёю выключна на вёсцы; сёньня ж уся істотная камунікацыя перанеслася ў гарады. Вёска ўжо памерла і не адродзіцца. Застаецца толькі пэўны спадзеў на Інтэрнэт, дзе фактычна ніхто НЯ БАЧЫЦЬ, хто гаворыць *па-свойму* і зь якога месца. Інтэрнэт дае нейкі шанец пазбыцца сораму і загаварыць як тата з мамай...

Гэтая дыскусія закрытая.

КамэнтарыІмя:: **Леаніда** Горад:: **Крулеўшчына**

11.03.2008 19:03

Яне, дзякуй, будзем чакаць сайту. Чытала са сьлязьмі на вачах. А аўдыё на сайце будзе? можна на сайце і аўдыё даць -- хаця б аўдыё, -- як гучыць

хатня -- родная -- мова?

Імя: **Kesha**

11.03.2008 19:37

"пры паляках наўмысна выкрываць чыюсьці беларускасьць" - дык якраз для гэтага выпадку існуе выдатная расейская прыказка: "насільно міл не будеш", і шляхам псыхалагічнага гвалту ў тым ліку, тым больш што ад такога гвалту і ўціску можна лёгка схавацца пад расейскім ці польскім (а часам і ўкраінскім) парасонам. І шмат якія беларусы гэта рабілі, робяць і будуць рабіць, хаваючыся ад такіх вась нацыянальна-заклапочаных суайчыннікаў.

Імя: **Ян Максіюк**

12.03.2008 07:11

Так, аўдыё ёсьць і будзе. Спачатку песьні па-падляску, потым падумаем пра нейкі „фанэтычны даведнік” — як вымаўляць асобныя гукі і словы падляскай мовы.

Імя: **алесь**

12.03.2008 14:30

А што нам рабіць у Мінску, дзе усе гавораць по расійску?

Імя: **Ян Максіюк**

12.03.2008 16:14

2 алесь: Ня ведаю. Біць тых, хто гаворыць па-расейску, наўрад ці што ў Мінску дапаможа. Але паддавацца нельга. Яны нас яшчэ не дасталі. І хутка не дастануць.

Імя: **Vitavt** Горад: **Kobryn**

12.03.2008 16:45

на пачатку. 90-х, па ініцыятыве аэнта КГБ, на Палессе пачалася прапаганда "палескай мовы". Былі нават фестывалі палешуцкай песьні... Спроба газеты.... Але няма палешуцкай мовы .як і беластоцкай (падлескай) мовы... Ці не робіце Вы, спадар Максіюк, памылкі ?

Імя: **Ян Максіюк**

12.03.2008 17:37

2 Vitavt: Ja ne znaju, czy polieška mova začalasie od „agenta KGB”. Vam, musít, vidniěj. Ono što choču vam skazati, što sprava polieškoji movy začalasie ne na počatku 1990-tych, a v połovini 1980-tych, koli zjavilisie peršy teksty na jój. Słabiěj čy mucniěj, losom polieškoji movy cikavilisie lude, kotory diš je znakovymi figurami biłoruškoji kultury. Koli chočete, mohu vam ode napisati jich prōzvišča.

Rěč u tym, što na počatku polieška mova -- to była čysto BĹORUŠKA ideja. Ale na počatku 1990-tych idejeju začali manipulovati polityki, kob zotknuti łobami biłorusuv-licvinōv i biłorusuv-polišukōv. I siēte, nažal, udałosie tym manipulatoram. Ja osobisto škoduju, što diš nema polieškoji movy na Biłorusi. Bo my teper byli b namnōho mucniějšymi i namnōho mucniej mohli b protistajati rusyfikaciji

A čy je pudlaška mova? Ot že, ja pišu na jój. Dla mene vona je. I vona je čysto BĹORUŠKOJU movoju dla 75 procentuv biłorusuv Biłostōččyny, ono što nazyvajetsie pudlaškoju. Bo tak povinna nazyvatisie

Pomyłkoju je ne toje, što ja roblu dla pudlaškoji movy na Biłostōččyni, a toje, što majže nihto inšy ničocho dla jjiē ne robit.

Імя: **Суразмоуца**

12.03.2008 18:24

я сам родам зь Камянеччыны, а адтуль да Падлясься, як кажуць "рукою падаці". Ёсьць у мяне там сваякі (у Чаромхе, Кляшчэлях ды Гайнауцы) дык яны амаль не размаўляюць на гэтай мове, акрамя пажылых. Я дагэтуль уцяміць немагу, чаму на Беларускай зямлі зьневажаюць сваю мову. На расей акаюць ды окаяюць і хоць бы што.

Імя: **Павэл** Горад: **Мінск**

12.03.2008 20:31

Сам я з Пружанойэ, гучыўса ў Масквіз, зарэ робю ў Мінску. Варнуўся з Масквы пэршдохаты, у сэло, але нэ ў Ляхі, хоч і такое сэльцэ под Пружанойэ. Сосіэд распытваецца, шчо там і як у бізлым сьвіэці робіцца, гаворыт по-руску, культурно: "цебэ, мэне, у настояшчэйэ ўрэм'іэ"), бо гэта хвайно і культурно. Я зь йім по-нашому, по-сіэльску. Вуон потом мойой матэры кажэ: "І чому гэта ты, Ганно, свого хлопца руок у руок п'яць ліэт гучыла? Воно ж у тэбе навэць гаворыці по-людзку нэ наўчылось". Во гэтак. Псіхологія ў нашого мужыка, шчо і ў вашого. Куолькі ж бо часу ўбівалі ў головы, шчо нашым культура энэ ў Расіі, а вашым -- у Пуоульшчы. А чоловік жэ цягнуцца до культуры.

Імя: **Палівач**

12.03.2008 20:40

"для свае хатняе — роднае — мовы"

Вы блытаеце гаворку (ці дыялект) з мовай. Можна канечне і пісаць на вашай гаворцы, але гаворцы гэта не дапаможа. І беларускай мове таксама.

Імя: **Vitavt** Горад: **:**

12.03.2008 20:57

Шкада, што "аналітык радыё" і філэлаг, не валодае сьмантыкай. Палешуцкай "мовай" гаварылі маі дзяды і бацька, таму "пачалася" яна ад мапы Карскага.

Але паказваць гэтую з'яву, як нешта асобнае пачалі яшчэ у час СССР, пасля 1988г. Як філолаг, вы маеце права займацца дыялетам, але ў палітычным і сацыяльным сэнсе - няма перспектывы. У Беларусі мовай міліцыянтаў ёсьць "рускій мат". Таксама "мова" !!! Ёсьць нават слоўнік рускаго мата.

Ёсьць "мова зэкаў" і г.д.

Без разуменьня карысьці мець нацыянальную "матчыную" сьвядомасьць, аніякія заляцаньня да дыялектаў не дапамогуць.

Паляшук

Імя: **Ян Максіюк**

12.03.2008 21:38

Магчыма, што блытаю. Толькі, чым ёсьць дыялект (гаворка), а чым мова? Паводле габрэйскага лінгвіста Макса Вайнрайха, мова — гэта дыялект, які падтрымоўваецца арміяй і флэтам. У гэтым сэнсе, падляская мова — гэта ўсяго толькі дыялект, бо ня мае за сабою ні арміі, ні флэту. Але дасьціпная дэфініцыя Вайнрайха зьвяртае ўвагу на яшчэ адзін капітальны факт: асобная мова — гэта вынік хутчэй палітычна-сацыяльнага кансэнсусу носьбітаў, а не ласка, якую раздаюць лінгвісты. Няма аб'ектыўнай мяжы, за якой мова лічыцца асобнай ад іншых, а перад якой — толькі дыялектным варыянтам нейкай іншай.

Пры любым набары параўнальных фанэтычна-марфалгічных параметраў тое, што я называю падляскай мовай, акажацца не бліжэй да ўкраінскай (ня кажучы пра беларускую), чым славацкая да чэскай. Яшчэ ў 19 стагодзьдзі ніхто зь лінгвістаў не лічыў славацкую асобнай мовай ад чэскай (як,

дарэчы, беларускую асобнай ад расейскай). Але нешта змянілася з таго часу. Ці то зьявіліся патрэбныя арміі і флёты, ці то выпрацаваліся новыя палітычна-грамадзкія кансэнсусы. А зноў жа дыялекты з поўначы Кітаю розняцца ад тых з поўдня як беларуская ад нямецкай, але ж яны лічацца дыялектамі адной мовы. Што я хачу сказаць? А менавіта гэта — ці падляская мова стане асобнай мовай, ці не, залежыць у першую чаргу ад беластоцкіх беларусаў. Высновы лінгвістаў зь Менску ці Кіеву тут абсалютна ні пры чым.

Тое, ці будзе жыць падляская мова, ці не — ніякім чынам не паўплывае на лёс беларускай літаратурнай мовы. А вось на лёс падляскіх беларусаў — яшчэ як. Калі памрэ гэтая мова, пра ніякіх беларусаў у Польшчы нікому не давядзецца гаварыць.

Калі вы кажаце, што пісьмовасць не дапамагае здароўю мовы, дык я ня ведаю, што на такое сказаць, і ці ўвогуле варта нешта казаць...

Імя: **Палівач**

12.03.2008 21:55

"А менавіта гэта — ці падляская мова стане асобнай мовай, ці не, залежыць у першую чаргу ад беластоцкіх беларусаў."

Можна прыдумаць шмат слоў (бо літ. мова патрабуе розную тэрміналогію), напісаць шмат слоўнікаў і літаратурных тэкстаў. Але ці будзе гэтая новаствораная мова сваёй для жыхароў Падляшша? Мне здаецца, што будзе яшчэ больш чужой, чым літаратурная беларуская, не кажучы ўжо пра польскую.

На тое, каб дыялект стаў мовай, патрэбна нац. падтрымка. Падляшша сабралася стаць асобнай краінай ці на Еўрасаюз надзея?

Імя: **Ян Максіюк**

12.03.2008 22:31

Я думаю, гэтая танная іронія у сур'ёзнай дыскусіі недарэчы. Падляшша, вядома ж, не зьбіраецца стаць незалежным, дый нават новай нацыянальнай ідэнтычнасці не зьбіраецца выпрацоўваць, а застаецца пры старой беларускай (некаторыя, праўда, пры крыху навейшай -- украінскай).

Але дзеля развіцця асобнай мовы ў сапраўднасці свае арміі непатрэбныя. Ня мае свае арміі кантон Graubünden у Швайцарыі, дзе 60 000 людзей захоўвае і развівае сваю мову -- рэтараманскую. Швайцарыя нават не ў Эўрасаюзе... Ня маюць свае арміі і Фарэрскія астравы (прыналежаць да Даніі), дзе 40 000 людзей захоўвае сваю фарэрскую мову. Увогуле, 98 працэнтаў вядомых лінгвістам моваў на зямлі -- гэта мікрамовы, лік носьбітаў у якіх ня большы, чым лік маіх падляшоў. Вядома ж, у цалкам недалёкай будучыні шмат з гэтых моваў зьнікне, але ў першую чаргу таму, што яны -- непісьмовыя. Я зрабіў першы крок, каб мая мова пазьбегла гэткага лёсу ў недалёкай будучыні. Прыдумаў, як мне здаецца, паслядоўны і празрысты падляскі правапіс. І паказаў, што на мае мове можна пісаць ня толькі пра „сена на афальце". На наступным тыдні я хачу паказаць падляшам і ўсім зацікаўленым некаторыя з гэтых тэкстаў.

Імя: **Jan**

13.03.2008 13:16

A kali chto-niebudz napiša pra biełaruski flot???

Імя: **Палівач**

13.03.2008 19:58

Прыклад з рэтараманскай у Швейцарыі няўдалы, бо гэта дзяржаўная мова і дзяржава падтрымлівае гэту мову. Фарэрскія астравы ізаляваныя, а вось Падляшша?

Ды і няма ніякай адзінай падляшскай мовы, бо ад дзекаючай і цекаючай Саколкі гаворкі ў накірунку на поўдзень набываюць усё больш украінскіх рысаў.

Я скептычна стаўлюся да гэтых спроб выдумаць чарговую мову, ды і акрамя шкоды для беларускай гэта ні да чаго станючага не прывядзе. Была ўжо спроба з яцвягамі.

Імя: **Ян Максіюк**

14.03.2008 11:49

Згадваючы рэтараманскую і фарэрскую мовы, я меў на ўвазе не „пабытовую" ці „геаграфічную" аналогію з падляскай, а падтрымку тэзісу, што магчыма ўтрымаць пры нармальным жыцці мікрамовы, якія маюць ня больш за 50 000 носьбітаў. Якраз гэтыя дзве мовы — найбольш яркае пацверджаньне тэзісу. Падляская — гэта endangered language (мова пад пагрозай зьнікнення). Такіх моваў у Эўропе процьма. Вось толькі жменка прыкладаў: арумынская (aromanian), брэтонская, фруліянская, фрызійская, істрыйская, кашубская, ладзінская (ladin), лецэбургская (letzebuergesch), ніжне- і верхнелужыцкая, правансальская, русінская, саамскія мовы, валійская. Але людзі ўсё-ткі нешта робяць, каб іх захаваць.

Наконт таго, ці ёсьць падляская мова, ці не, стрывайце да наступнага тыдня, каб паглядзець матэрыялы на падляскім сайце. Я маю ўражаньне, што мы гаворым не пра адно і тое Падляшша (ёсьць, так бы мовіць, Падляшша, дзе я нарадзіўся і выхаваўся; і ёсьць яшчэ нейкае вашае Падляшша, „зь дзекаючай і цекаючай Саколкі" — на маім Падляшшы ў Саколцы і вакол яе ужо ад 50 гадоў выключна „пшэкаюць", калі не лічыць Сакрата Яновіча :-)).

Я і ня думаю разьвейваць ваш скептыцызм. Мне не да таго. Адно што хачу сказаць: моваў не выдумваюць (за выняткам такіх як esperanto і volapük). Мовы паходзяць ад Бога (іншы варыянт: ад таты з мамай). Мове можна прыдумаць альфабэт і правапіс (нармалізаваць яе) — гэта заданьне, якое я паставіў сабе. І можна гэты альфабэт і правапіс кадыфікаваць — гэта заданьне не для аднаго чалавека, а для шматлікіх, якія ў грамадскасьці носьбітаў мовы надзеленыя нейкім аўтарытэтам.

Наконт таго, якія шкоды спроба нармалізаваць пісьмовы варыянт палескай мовы прынесла беларускай мове, я быў бы рады пачуць падрабязнасьці. Я ўжо гадоў 20 спрабую нешта на гэтую тэму выведаць, і ніхто ня ў змозе сказаць мне нічога канкрэтнага. Вы мяне не прасьветліце?

Імя: **Сяргей Запрудскі** Горад: **Менск**

16.03.2008 17:29

Васпан (не дваццацігадовы хлопчык), увабраў у галаву пэўную ідэю, выпялегаваў яе, нямала зрабіў для яе рэалізацыі – у такой сітуацыі я, як і іншыя вашы суразмоўцы не маю ніякіх шанцаў пераканаць вас у нейкіх рэчах больш-менш істотных. Папраўдзе, калі надта захочуць носьбіты падляскай мовы-дыялекту сцвердзіцца як носьбіты асобнай пісьмовай мовы, гэта можа адбыцца незалежна ад нежадання менскіх, варшаўскіх ці кіеўскіх лінгвістаў. У гэтым абмене думкамі (не спрэчы!) магу адстойваць толькі дзве пазіцыі, асабліва важныя для мяне.

1. „агульнабеларускую", якая мае на ўвазе, што любыя (за)вельмі выразна артыкуляваныя дадатковыя новыя падзелы (моўныя, рэгіянальныя, канфесійныя і г.д.) у рамках беларускай грамады шкодзяць яе сіле

2. навуковую, якая можа прагназаваць сітуацыю зыходзячы з ведаў пра падобныя сітуацыі ў іншых краінах і іншых месцах

Тут не месца гаварыць пра любую з гэтых пазіцый падрабязна. Скажу толькі пра тое, што колішні палескі рух, які адразу ж набраў палітычнага вымярэння (можаце быць пэўнымі, падляскі рух, гэта асабліваць таксама не абміне), дэзарыентаваў прынамсі некаторых людзей у пытанні, да якой ідэнтычнасці прыбіцца: беларускай ці палескай. На хвалі нацыянальнага ўздыму канца 80-х – пачатку 90-х яны нібыта гатовы былі стаць “новымі” беларусамі, а тут завагаліся: ці не трэба стаць “новымі” палешукамі? Падобныя ваганні (яны адбываліся не толькі сярод неафітаў, але і ўнутры беларускай інтэлігенцыі палескага паходжання) былі на шкоду беларускаму руху. Наколькі ведаю, прынамсі некаторыя украінцы, мякка кажучы, зусім не ў захапленні ад таго, што яшчэ нядаўна больш-менш скансалідаваныя славацкія украінцы “раптам” сталі актыўна чубіцца паміж сабой з прычыны таго, што нейкая іх частка голасна стала абвяшчаць сябе русінамі. (Русіны ў дадзеным выпадку, мне здаецца, даволі добрая мадэль для прагназавання сітуацыі ў выпадку разгортвання падляскага руху, але васпан чамусьці аддае перавагу спасылца на прэзэдэнты толькі па-за межамі Славій. Чаму?) Гэтая сварка паміж славацкім украінцамі стала прыводзіць да таго, што нейкая іх частка, так і не высветліўшы гэтай новай для сябе праблемы (украінцы яны ці русіны?) стала намнога ахвотней лічыць сябе славакамі, чым гэта было раней. Пасля актывізацыі русінскага руху у Славачыне выжыванне там украінскай грамады намнога ўскладнілася.

Мне здаецца, што падобныя “выратавальныя” праекты прыходзяць у голаў ад вялікага жадання дапамагчы выжыванню беларусаў (у выглядзе падляшан) у Польшчы. Ці яны хоць у нейкай меры рэалістычныя? Мне здаецца, не. Якія ёсць падставы думаць, што падляская ідэнтычнасць, якой, як разумею, цягам апошніх ста гадоў амаль ніхто не займаўся, акажацца больш канкурэнтаздольнай у параўнанні з беларускай? Але, ужо сказана, не ад мяне гэта залежыць...

P.S. А твор васпан змясціў знакаміты. Даўно я не чытаў нічога такога шчыра-пранікнёнага, такога цёплага і так дасканала, без позы і напружання, выкладзенага. Дарэчы, і іншыя ранейшыя допісы былі таксама вельмі прывабныя.

Цяпер ужо ўсё :)

Імя: **Ян Максіюк**

16.03.2008 20:01

Дзякуй за вашу ўвагу і аргументы. Адкажу як мага сьціслай, што ня значыць — коротка ;).

Хачу вас заспакоіць наконт палітызаванасці падляскае ідэі. На Беласточчыне беларуская палітыка пачалася ў 1989 г. і скончылася ў 1991 (калі беларускі рух, ідучы пад нацыянальных сьцягам, бязьлітасна дастаў у ср.у -- сабраў усяго 4500 галасоў). Палітычны патэнцыял беларускага руху ў Польшчы — дакладна нулявы, і ўжо мінула амаль 17 гадоў, як нават дзеці пра гэта ведаюць. (Падляская ідэя, як толькі частка „агульнабеларускай” — палітычна яшчэ больш нулявая і бясплодная на Беласточчыне.) У сытуацыі, калі зьніклі межы ад Беластоку па Лісабон, гуляць у нейкія рэгіянальныя сепаратызмы — гэта нонсэнс, лухта і бздур). На Беласточчыне людзі ўжо жывуць у палітычна іншым сьвеце, чым на Беларусі. Я ня маю намеру забіраць камусьці „беларускую” ідэнтычнасць і ўстаўляць „падляскую”. Аб „рэабілітацыі” падляскай мовы я ўжо гавару сваім таварышам у колішнім змаганні за беларускасць на Беласточчыне ад амаль чатырох гадоў, але ня бачу ніякага энтузіязму. „Інэртнасць беларускага дыскурсу” такая, што тыя беларусы, якім сёння пад 40 і 50, нічога новага („новай мовы”) ўжо ня будуць вучыцца. А „Ніву” і беларускія кніжкі можна ж працягваць выдаваць і ўпустую — гэты працэс залежыць толькі ад спонсара, а ніякім чынам ад чытача. Так што сённяшняя беларускасць на Беласточчыне, пакуль сканае, можа яшчэ памучыцца доўгі час.

Сэнс маёй ідэі з падляскай мовай у тым, каб даць беластоцкім беларусам, якія гавораць між сабою choditi/robiiti, пазытыўны і свой (свойскі) знак нацыянальнай ідэнтыфікацыі. У перапісе яны пішуцца беларусамі, і мову сваю акрэсьліваюць як беларускую. Але ж і яны, і мы з вамі добра ведаем, што гэтая мова — не беларуская. Сытуацыя даходзіць да лінгвістычна-лягічнага камізму і абсурду, калі сусед з-за плоту, які ідэнтыфікуецца як украінец, запісвае гэтую саму мову як украінскую. Крыху спрощваючы аргументацыю, скажу так: для падляскамоўнага беларуса „ліцьвінская” („агульнабеларуская”) беларускасць — гэта „чужое сваё”; польскасць — гэта „сваё чужое”; украінскасць — гэта „ні сваё, ні чужое”. А вось „сваё сваё” — гэта падляскасць. Мне спатрэбілася амаль 50 гадоў, каб гэта зразумець. І гэта я лічу сваім найбольшым укладам у „скарбніцу беларускай думкі” (іншы варыянт — у Архіў Клакоцкага).

Мой праект павернуты ў будучыню, да ўжо народжаных і яшчэ не, якім „свьярбіць” альбо будзе „свьярбець” душа ад пачуцця няўтульнасці ў „не-сваім”.

Наконт русінаў: яны знікаюць не таму, што адцураліся ад украінскасці. Яны знікаюць, бо жыцьцё такое. Як беларусы на Беласточчыне здалёк ад Беларусі, так яны ў Прыкарпацці нарадзіліся і будуць паміраць здалёк ад Украіны. І яны, як падляшы, таксама шукаюць свае пазытыўнае ідэнтыфікацыі, каб адчуць сябе ўтульней і дома.

Наконт палешукоў/яцьвягаў: калі б Палесье сёння мела палескую культурную ідэнтычнасць, Беларусь была б эўрапейскай, моцнай дзяржавай. І я, і вы добра ведаем, што альтэрнатывай для палескай ідэнтычнасці ня стала і цяпер ніколі ня стане беларуская, а расейская („чиста русская”). Толькі сьляпы і глухі ў Беларусі можа сёння радавацца, што ўвесь палескі культурны рух быў зацягнуты ў палітычны кабарэ пад назвай „Етвызь” і скончыў так, як скончыў.

Імя: **Сяргей Запрудскі**

16.03.2008 23:53

Дзякую сардэчна за сур’ёзныя тлумачэнні. На жаль, вельмі мала ведаю пра беластоцкую сітуацыю, каб разважаць пра яе хоць трохі прадметна. Тым не менш дазволю сабе яшчэ пару сумніваў.

У вашых развагах мне бачыцца шэраг супярэчнасцяў. Не разумею чаму рэгіянальныя сепаратызмы — гэта абавязкова нонсэнс, лухта і бздур, ці нядаўны лозунг “Еўропа рэгіёнаў” (мне здавалася, прынамсі ён быў нават пэўнай “кан’юнктурай”) ўжо не мае ніякага значэння? Нічога не разумею, калі пішаце: “і яны, і мы з вамі добра ведаем, што гэтая мова — не беларуская”. Трэба думаць, і не украінская? То якая ж? Чаму вы думаеце, што ствараная вамі моўная падляская ідэнтычнасць станецца абавязкова пазытыўнай? Як здагадваюся, цяпер гэтая ідэнтычнасць стыгматызаваная, такая, ад якой імкнуцца ўхіліцца, не прызнавацца ў ёй. Чаму вы думаеце, што яна стане пазытыўнай пасля нейкай кадыфікацыі мовы? Можа, і стане, але для якой колькасці чалавек? У нас тут, дарэчы, Вячорка з Саўкам кадыфікавалі тарашкевіцу. І што, думаеце, шмат хто ў нас у сувязі з гэтым пераклучыўся на ідэалагічна “сваю” тарашкевіцу, адмовіўся ад “сваёй чужой” ці “чужой сваёй” “наркамаўкі”? Я гэтага не заўважыў...

І апошняе: ці вы жывяце на Беласточчыне? Калі так, то ўсё добра. Калі не, то для мяне, прабачце, тут ёсць пэўная праблема. Русінскую мову ў другой палове 90-х выштукваў канадскі русін (які раней актыўна прэзентаваў сябе як украінец) Магочы, які ўжо даўно жыве па-за межамі рэгіёну.

Натуральна, настальгія, Канада дае лепшы доступ да адукацыі, чым Карпаты, відаць, даволі ці нават зусім высакародныя намеры, але... Ці маеце вы апору і падтрымку ў рогіёне або пакуль ваш праект, прабачце за няўключнае пытанне, існуе на ўзроўні зацікаўленнаў аднаго чалавека, які сам на Беласточчыне не жыве?

У любым выпадку жадаю вам поспеху.

Імя: **Ян Максіюк**

17.03.2008 22:20

У вашым тэксце пытаньняў болей чым пыталінікаў :) Адказаць на ўсе не магу, дый думаю, што няма патрэбы. Калі вы паглядзелі старонку Svoja.org, дык думаю, што ўжо больш-менш склалі сабе ўяўленне, што такое падляская мова і якая яна -- беларуская, украінская ці „свая”. Я думаю, вы таксама зразумелі, што падляскай праблемы нельга параўноўваць да сытуацыі „наркамаўкі” і тарашкевіцы”. Гэта два розныя ўзроўні лінгвістычнага дыскурсу. Адкажу толькі на тую праблему, якіх тут яшчэ не закранаў.

1. „Чаму вы думаеце, што ствараная вамі моўная падляская ідэнтычнасць станецца абавязкова пазытыўнай?”

Калі падляш бярэ ў рукі „Ніву”, дзе яму кажуць, што беларуская літаратурная мова гэта ёсць ягоная родная мова, то ці ня думаеце, што ён можа глядзець на гэта як на даволі подленькае ашуканства, нічога, што ў шляхотных мэтах? Ашуканства, няважна зь якога боку, ашуканага ці ашуканца, ніколі ня ёсць чымсьці пазытыўным. Калі б людзі ў Трасьцянеццы (Trystianci) узялі ў рукі „Ніву”, дзе нехта пісаў бы так, як піша Віктар Стахвіюк у „Сівой зозулі”, тады яны фактычна адчулі б, што „Ніва” піша на іхнай роднай мове. І гэта было б самае пазытыўнае, што толькі можа быць на сьвеце -- пачуцьцё свойскасці, пачуцьцё айчыны, повязі з сваімі памерлымі продкамі і сваімі ненароджанымі нашчадкамі...

2. „Як здагадваюся, цяпер гэтая ідэнтычнасць стыгматызаваная, такая, ад якой імкнуцца ўхіліцца, не прызнавацца ў ёй. Чаму вы думаеце, што яна стане пазытыўнай пасля нейкай кадыфікацыі мовы?”

На Падляшшы каля 47 000 перапісаных беларусаў (моўная сытуацыя збольшага такая -- 70% зь іх гавораць падляскімі дыялектамі, 20 % ліцьвінскімі (гарадзенскімі) гаворкамі і 10 % ўжо выключна па-польску). І усё зь іх пароўну „стыгматызаваныя”. Палякам абсялютна да лямпачкі, на якой ты мове гаворыш, калі ты ідзеш купляць „Ніву” ў кіёску. Ты для іх і так будзеш „рускім” і „кацапам”. Так што справа абсялютна ня ў тым, што „падляскамоўныя” -- нейкія сацыяльна горшыя беларусы ад ліцьвіноў ці польскамоўных беларусаў. Наадварот, падляшы на Беласточчыне -- „гэта беларусы са знакам яаксці”, бо гэта на іх трымаецца амаль цэлае беларускае школьніцтва і бальшыня культурна-выдавецкай актыўнасці ў літаратурнай белмове (сама ж дэмаграфічная сытуацыя гэта вымушае). Набыцьцё сваёй пісанай („высокай”) падляскай мовы ня можа не стацца пазытыўным чыньнікам для іх, бо такім чынам яно хоць трохі кампэнсуе „лінгвістычную несправядлівасць” у беларускім руху.

3. „І апошняе: ці вы жывяце на Беласточчыне? Калі так, то ўсё добра. Калі не, то для мяне, прабачце, тут ёсць пэўная праблема.”

Мне вельмі прыкра, што вы ад гэтага маеце нейкую праблему. Я -- ніякай. Як я напісаў у адным з папярэдніх благаў, пасля 40 гадоў на Беласточчыне, я пераехаў у Чэхію, дзе ўжо жыву 10 гадоў. Як кажуць, з адлегласці большае лепей відаць. А можа ў Празе такі genius loci, што

чалавек пачынае думаць пра мову і нешта у гэтым напрамку рабіць. У кожным разе, у Празе было досыць часу, каб мне, фізіку па адукацыі, падвучыцца трохі ад дзядзькі дэ Сасюра і іншых дзядзькоў, і збольшага ўкласьці стракаты пейзаж падляскіх гаворак у адну граматычную сыстэму. А сёння ж адлегласць у сьвеце вымяраецца не ў кіляметрах, а ў кілабайтах, якія ў змозе прапусьціць за сэкунду мадэм вашага кампутара.

4. Русінскую мову ў другой палове 90-х выштукаваў канадскі русін (які раней актыўна прэзентаваў сябе як украінец) Магочы". Дзядзька дэ Сасюр кажа, што гэта ня мы „выштукоўваем” мову, а мова „выштукоўвае” нас. Чамусьці я яму веру безагаворачна, а вам ані трохі :)

Імя:: **Запрудскі**

17.03.2008 23:27

На жаль, цяпер не магу не тое, што адказаць вам, нават сур'ёзна ўчытацца ў напісанае. Не зацікаўлены весці дыскусію на гэты конт доўга. Мне лягчэй абмяркоўваць гэту тэму з Шупам (калі ён толькі не прыйдзе да высновы, што спрацацца са мной няма сэнсу:) Думаю, што мой аргумент наконт вашага нежыхарства на Беласточчыне насамрэч нікудышны. Яшчэ раз паспехаў.

Імя:: **Палівач**

17.03.2008 23:34

М-да. Чым бы дзеці не цешыліся...

Імя:: **Войдат** Горад:: **Пінск**

18.03.2008 01:17

Вельмі добра, што такая інцыятыва зьявілася! Малайцы падляшы! Зычу поспехаў!

Імя:: **Запрудскі**

18.03.2008 08:15

Дзядзька дэ Сасюр кажа, што гэта ня мы „выштукоўваем” мову, а мова „выштукоўвае” нас.

Не ведаю славіста дэ Сасюра. У мяне іншы аўтарытэт:

Auty, R. Internal and External Factors in the Development of Slavonic Literary Languages // Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej. – 7. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1967. – P. 191–202.

Імя:: **Fima** Горад:: **Hajnówka**

15.10.2008 23:25

Васпан Палівач, паны(без вас-) Vivat і Запрудскі- мае меркаванні падобныя да вашых.

Panie Janie! Można nazwaci wasz dialekt pudlaskim, ale jak nazwaci muoj? Welmi ważne kob dialekty zachowaliś i żyli: kob lude imi howoryli, ale chyba ne wdaście toho zrobici tak jak wy zaplanowali. Koli czytaju teksty napisany wami po swojomu, to ne mohu skoncentrowaciś na zmieście(na treści- jak to bude "po swojomu"?)tak mene zajmaje samo slowo. A wże, dumaju, "szkoda czasu i atlasu" na perekłady z inszych mow na pudlasku tekstów literackich: wonyż toże napisany na jakuojs mowi literackuj, czyli w pewnym sensi sztucznuj i po mojomu ne daście skazaci dialektom toho, szto maje peunu artystycznu, czyli sztucznu, wydumanu formu.

Szanuju was za mnuoho szto i za tyje wysilki u propahowani swoje mowy toże, bo to "kij w mrowisko" czy kameń w wodu, kotory schilajut do zadumy nad tym "jakija my ludzi" i czy touolko mohilki ns wyprościat(jak dumaje pan Sakrat Janowicz).

Pryznajusia, szto piszu "po swojomu" i łacinskim alfawitam, tamu szto dobra umieju pisać tolki pa polski. Pa bielaruski czytaju i rozumieju , tak jak pa polski, a hawaru tolki tady, kali abstawiny takija, szto inaksz nie można- prosta nie umieju razmaulać na dobrej bielaruskaj mowie. I "po swojomu" razmaulaju tolki u pewnych abstawinach: sa "swaimi"- chacia niekatoryja "swaje" adkazujuc pa polski i tak wiadziem dwuchmouny dyjałoh.

I jaszcze taki aniehdot: unuk maich siabrou (maci- polka, baćka-bielarus) skazau, szto wuczycza bielaruskaj mowie tamu, szto treba ścierahczy słabych, a jon taki "paławinkawaty" , dla asabistaj raunawahi pawinien dbać pra swaju słabiejszaju paławinku.

Я так позна уключаюць у дыскусію, таму што зусім нядаўна заглядаю на старонку Свабоды.

Moża ничто hetaha nie budzie czytać, ale piszu, bo sprawa wielmi mianie chwaluje.

Podziwiam Pana pracowitość, oddanie sprawie, erudycję.

Serdecznie pozdrawiam.